

28. Prorok Izaija

Prorok i njegov ambijent

Knjiga proroka Izaije zapravo je svojevrsna biblioteka proročkih spisa (ima najveći broj poglavlja – 66, iako je Jer duži tekstom). Iz povijesnih, literarnih i teoloških razloga se dijeli u 3 dijela: 1-39 („Proto-Izaija“, materijal koji potječe od povijesnog Izaije, 740-701.g.); 40-55 („Deutero-Izaija“, autor je anonimni prorok u Babilonskom sužanjstvu, 555-539.g.) i 56-66 („Trito-Izaija“, postegzilski prorok ili proroci?).

Smatra se da je jezgra za nastanak Knjige bila tzv. Izaijina spomenica (*I. memorijal*) za koje istraživači smatraju da se nalazi u 6,1-8,18 (ili čak do 9,6/11,9). U njoj su prisutni motivi osude (zbog grijeha i manjka vjere – za Judu i Jeruzalem) i sposobnost Božja da spasi narod (ili njegov ostatak, te da obrati ostale narode preko kralja-u Iz I, proroka i Sluge Božjeg u Iz II-III) – ovi će motivi biti kasnije dodatno razvijani.

Poveznicu između pojedinih dijelova čine:

- zajednička tematika: slava Sveca Izraelova (6,3; 47,4; 48,17; 49,7) koja se očituje po cijeloj zemlji (6,3), u Jeruzalemu (35,2), na izgnanicima (40,5; 45,12) i na povratnicima (60,1-3; 62,2; 66,18) sad kao sud (1,4; 5,19.24) a sad kao spasenje (41,14.16.20) i kao proslava (60,9-14);
- razvoj misli, poput onoga koji se odnosi na Mesiju: on je kralj-dijete iz Davidovog roda (7; 9; 11) a poslije poprima obilježja proroka po uzoru na Mojsija (Pnz 18,18) i trpećeg proroka, ali i pobjedonosnog i blagoslovljenog od Boga (Pjesme o Sluzi i 61,1-3);
- pojavljivanja pojedinih termina koja označavaju pojedine etape na razini cijele Knjige (Iz I-III): npr. *tješiti* zatvara prvih 12 poglavlja (12,1), otvara drugi dio (40,1) te na koncu označava Boga kao tješitelja (51,12; 66,13); isto tako je zapaženo da se *Sion/Jeruzalem* pojavljuje u krucijalnim momentima (1,8; 12,6; 40,2.9; 52,1-2; 60,14; 62,7.11).

U cjelini uzevši, izgleda da je u temelju Iz I-III *teološki projekt* koji polazi od jezgre iznesene u Iz 6,1-11(13) gdje se slavi Gospodinovo kraljevstvo i Njegova svetost te se potom koncentrira na dijalektiku *grieh-kazna/oslobođenje-spasenje* za Sion/Jeruzalem i za sve druge narode. Ovakav dinamizam unutar ljudske povijesti na kraju predviđa prevlast *spasjenja/otkupljenja* Sveca Izraelova preko Njegovog Mesije (kralj-prorok i patnik) koju će se iskusiti kao pravednost tj. oproštenje grijeha (usp. 1,4.18; 40,2; 55,6-7; 57,17-18; 66,24). Ovaj projekt *teološki vrijedi* kako na povijesnom planu, tako i u perspektivi eshatoloških iščekivanja. Time postaje očito da se povijest Božjeg naroda i čovječanstva razvija prema planu koji nadilazi dinamizme imanentne svjetskoj povijesti i da, ukoliko ne dolazi od čovjeka, odražava vječni Božji naum.

Postojanje ovakvog teološkog projekta usklađuje i objedinjava različite silnice: Božju akciju sa povijesnim događanjima (t. povijesti), oslobađanje od grijeha i re-kreacija stvorenja (navještaj oproštenja i t. kreacije), koncentracija na socio-religioznu situaciju Izraela i otvorenost drugim narodima (partikularizam i univerzalizam), centralnost Siona/Jeruzalema i kralja sa spasenjskom funkcijom na nacionalnom i univerzalnom planu (kraljevski i proročki mesijanizam), Božje spasenjsko djelo (otkupljenje) i čovjekov pristanak (slušanje riječi) te prihvaćanje projekta (autentična vjera) koji su u stanju nadvladati socijalnu i političku nepravdu (pravo i pravednost) te idolatriju (jahvizam). Povezujući najstarije tradicije sa mesijanskom perspektivom, Izaija predstavlja najdublji SZ-ni uvod u misterij Krista, što potvrđuje njegova proširena upotreba od strane NZ-a (B. Marconcini, *Il libro di Isaia*, 40-66).

Proto-Izaija 1-39

Prorok i njegov ambijent

Svoju službu obavlja u Jeruzalemu, gdje se i rodio (cca. 760). Poziv je primio u vrijeme smrti kralja Uzije (740/739). Pripadao je visokim slojevima društva; oženio se *proročicom* (8,3) s kojom su mu se rodila dva sina kojima daje simbolična imena: Šear Jašub (*Ostatak će se vratiti*; 7,3) te Maher Šalal Haš Baz (*Brz grabež-hitar plijen*; 8,3). U njegovo vrijeme Izrael živi u velikoj međunarodnoj napetosti: dok je Egipat u dekadenciji, Asirija prijeteci napreduje a Izrael nastoji balansirati između te dvije velesile.

Njegovo se djelovanje odvijalo u tri etape. Prva etapa (za kralja Jotama, 739-735) jest period mira i blagostanja. Izaija razotkriva manjak duhovnih vrijednosti (1,2-6), lažnu religioznost (1,10-20), društvenu nepravdu (1,21-28; 5), luksuz (3,16-24) i blagostanje koje čovjeka odvajaju od Boga (2,6-22). Naviješta kaznu u obliku vojne agresije (1,7-9; 5,26-30). Druga etapa (za kralja Ahaza, 734-727) obilježena je asirskom prijetnjom dvama hebrejskim kraljevstvima koji traže izlaz (siro-efrajimski ratovi: Izrael i Juda su uvučeni u ratove; zajedno se 738. bore protiv Asirije, ali gube); 734. Izrael je nasilno uključen od Arama u siroefrajimski rat protiv Jude; Juda gubi i postaje vazal Asirije; 734. kreću Asirci, pokoravaju Filisteju i Izrael te deportiraju stanovništvo). U Jeruzalemu se dvojilo u Gospodinovu moć i vjernost obećanjima (usp. 2Sam 7). Izaija intervenira kritizirajući manjak vjere i idolatriju (oslanjanje na ljudske snage) te pozivajući na pouzdanje u Boga (usp. „Knjiga o Emanuelu“, Iz 6-12). Treća etapa (za kralja Ezekije, 727-698) počinje prorokovom uzdržanošću i nemoću pred prosperitetom Asirije koja osvaja Sjeverno kraljevstvo (727-715/705). Intervenira 705-701, odvrćajući od pretjeranih nada u Egipat (18,1-6; 20; 30,1-7; 31,1-3) i navješćujući propast Asirije (30,31). Razočaran je što neočekivano razbijena opsada Jeruzalema nije

shvaćena pozivom na obraćenje (22,1-14) nego se stvara mit o neuništivosti Jeruzalema. Na kraju svog djelovanja svoju nadu polaže u budućnost koju Bog obećava Izraelovom *ostatku* predvođenom vjernim kraljem (2,2-4; 32,1-20).

Temeljna poruka

Prorok inzistira na Gospodinovom identitetu: On je Svetac Izraelov (1,4; 5,16; 10,20), titul koji u sebi objedinjuje Gospodinovu transcendentnost i veličanstvo, Njegovu različenost – On je Drugačiji, ali i njegovu imanentnost i konkretnost očitovanu Njegovom slavom koja prebiva u sred Njegova naroda (1,24-28; 8,9-10; 9,1-6; 11,1-9).

Čovjekova stvarnost: pred tri puta Svetim čovjek je grešnik, spašen i otkupljen u mjeri u kojoj prihvaća tu stvarnost (kao prorok u 6,5), ili osuđen kad ne prihvaća svoju ograničenost te se uzoholjuje zatvarajući se pred Bogom u autonomiju i zauzimajući od Njega distancu (2,6-22; 3,16-24). Ovo se događa kad čovjek zanemaruje Njegovu svetost i Boga svodi na idol (→hipokrizija kulta; 1,10-20) ili kad ne čita znakove koje mu On šalje (→religija postaje maska nevjere; Ahaz u 7,1-17). Posljedica su društveni i politički nered i rasulo. Rješenje je vjera, utemeljenje života u Gospodinu i Njegovoj riječi.

Prorok povijest shvaća kao teatar u kojem Bog očituje svoju slavu tj. pokazuje se u akciji. Vjernik očitava Božju prisutnost i djelovanje; stoga prorok može čitati i budućnost te u njoj prepoznaje Božji projekt koji jest razlogom nade (2,2-4; 11,1-9).

Jeruzalem (7,1-8) i Davidova dinastija (2Sam 7) su izabrane za ostvarenje Božjeg spasenjskog plana i stoga uživaju Njegovu zaštitu. Ipak, ostaje ograničenje: ako ne budete vjerovali, nećete se održati (7,9). Iako nevjernost uzrokuje razna zla i za sobom povlači kazne, prorok je uvjeren da kazna, iako će uništiti ljudsku oholost, ipak neće prouzročiti nestanak cijelog naroda: spasit će se Ostatak, ponizni, vjerni i siromašni (8,16-18); oni koji nisu svoje pouzdanje stavili u idole moći i blagostanja nego u Boga (6,11-13; 10,19-21; 28,5-6).

Božje kraljevanje se ostvaruje putem direktnih zahvata ili prisutnošću Njegovog Mesije. Očitovat će se oslobođenjem od svih oblika ropstva te obiljem pravde i mira. Mir, (*šalom*), označava harmoniju između ljudi i naroda (2,4), sa prirodom (11,6-8), odsutnost bolesti (35,5-6), materijalno blagostanje (35,1ss) te puninu prisutnosti duha Božjeg (11,1-2) u pravednim srcima (32,16).

Deutero-Izaija (Iz 40-55)

Prorok i njegov ambijent

Smatra se da je autor ovog dijela Knjige proroka Izaije anonimni prorok, nazvan Deuteroizaija (Dt-Iz), koji je živio u vrijeme izgnanstva u Babilonu. Većina istraživača danas je suglasna da on djelovao 555-539 g. pr. Kr. To je vrijeme uspona perzijskog kralja Kira koji će osvojiti Mediju i napokon i samu

Babiloniju 539. On je uživao veliku popularnost jer je mudro vladao znajući da se narodi pobjeđuju mačem, ali osvajaju dobročinstvima. Nije nametao svima svoju religiju i poslat će kući one koji su u Babilonu bili zaslužjeni.

Sastav knjige

Dt-Iz još nazivaju i „Knjiga utjehe“ (9x se spominje *utjeha*) i „peto evanđelje“. Ona se sastoji s jedne strane od proroštava utjehe, koja ćemo ukratko navesti, i sa druge strane od „Pjesama o Sluzi“, koje ćemo naknadno predstaviti.

Iz 40,1-11: višeglasna pjesma koja ima tješiti Izraelce jer je završeno ropstvo (40,1-2). Dt-Iz naviješta povratak u domovinu (=novi Izlazak) kao očitovanje Slave Jahvine (40,3-5). Jamstvo tomu jest riječ Božja koja je sposobna to ostvariti (40,6-8); ona se izgnanicima predstavlja kao radosna vijest-*euangelion* (40,9-11).

Iz 40,12-48,22: razvija temu povratka. Preuzima shemu Izlaska (Egipat=Babilon; pustinja; obećana zemlja); nema prelaska preko mora a jedini koji će biti uništeni su idoli (40,12-31; 41,21-29 itd). Ovaj puta spasenje ima univerzalni karakter (45,14-25). Pustinja više nije tegobna nego je neka vrsta raja (41,17-19; 43,19-20) kojim sam Gospodin kroči (40,3) predvodeći svoj narod (42,16). Dohodište *novog Izlaska* nije samo ulazak u zemlju, nego uspostava produbljenog odnosa s Bogom, što se odražava u novom identitetu Izraela – on je sada *sluga* (41,8-10) koji će se sasvim ostvariti tek u potpuno obnovljenom Jeruzalemu (44,1-5; 51,17-52).

Poradi iznenađujuće činjenice da medijator oslobođenja ovaj puta nije Hebrej nego perzijski kralj Kir (41,1-7.25-29; 44,24-28), Dt-Iz snažno naviješta novost kao odliku Božjeg zahvata (43,18-19): Bog se pojavljuje uvijek na novi način, slobodan od teoloških shema koje prave ljudi. Jer On je Stvoritelj i Gospodar povijesti (43,8-13; 44,6-8.24-28). Tako Dt-Iz postaje po svoj prilici prvi koji ispovijeda monoteizam jednog Boga koji je Stvoritelj sveg stvorenja. Identitet Stvoritelja on potvrđuje činom oslobađanja čime nastaje *novo stvaranje*. On postaje *goel*, bližnji rođak, Onaj koji se solidarizira sa Izraelom i cijelim čovječanstvom i intervenira da bi ga oslobodio (41,14; 44,22; 54,5).

Iz 49-54: osim što se razvijaju već do tada prisutne teme, na poseban se način ističe cilj *novog Izlaska*: restauracija Jeruzalema koji od odbačenog grada/žene postaje ljubljena zaručnica (52,1-12; 54). Izraelski narod nanovo, postavši sluga Gospodinov u obnovljenom gradu, postaje svjetlo narodima (45,14-25; 49,6.12). To je zajednica koja je ponovno utemeljena na Zakonu (42,21).

Iz 55 naglašava osobine i djelovanje riječi Božje; ona je dostupna svima (55,1-3), plodna je i efikasna (55,10-11). Ona objavljuje misli Božje koje su bitno drugačije od ljudskih (55,8-9) – samo prihvaćajući tu logiku može se proročku riječ doživjeti kao *radosnu vijest* (40,9) – *euangelion* (LXX).

Sluga Jahvin

U Dt-Iz 21x se pojavljuje pojam *ebed*; 14x se odnosi na izraelski narod u njegovu totalitetu, dok je u 5 slučajeva teško odrediti na koga se odnosi. Još 1892 B. Duhm je predložio da se izdvoje 4 „pjesme o Sluzi“ koje bi predstavljale kompleks za sebe jer je spoznao da ih nije napisao Dt-Iz i da nemaju veze sa njihovim aktualnim kontekstom. Od onda puno se diskutira o broju ovih pjesama, njihovom razgraničenju, autorstvu i njihovoj vezi s kontekstom, identitetom *Sluge*, ali ni u jednom pitanju još uvijek nije postignut konsenzus.

Iz 42,1-9: *Sluga* je prorok zadužen donijeti pravo (*mišpat*) narodima (42,1), *vjerno* i sa mnogo poštovanja (42,3). Pozvan je u pravdi (*cedakah*) i postavljen za savez narodima (42,6) – univerzalnost spasenja.

Iz 49,1-7: inspirirajući se na Jer 1,5-6, govori o pozivu *Sluge* na univerzalnom horizontu: iako će doživjeti trenutke neuspjeha (poput Jeremije!), pozvan je biti svjetlo narodima i pronijeti Gospodinov *spas do nakraj zemlje* (49,6).

Iz 50,4-11: predstavljen kao vjerni učenik (50,4-5), *Sluga* u tišini trpi poruge, uvrede i udarce (50,6-7). Njegovo ne opiranje nije znak rezignacije već pouzdanja *u ime Gospodnje* – stoga je *Sluga* stavljen za uzor svima (50,10-11).

Iz 52,13-53,12: trpljenje i smrt *Sluge* se shvaćaju kao sastavni dijelovi iskustva vjernosti vlastitom poslanju. Bog naviješta uzdignuće *Sluge* koji će biti ponižen i ubijen (52,13-15); slijedi opis *Slugine* pojave i patnji (53,1-7) nakon čega dolazi na vidjelo da ih je prihvatio dobrovoljno (53,8). Napokon, na vidjelo dolazi zastupnički karakter njegovog trpljenja i smrti – on je *ponio grijehe mnogih* (53,12) i *opravdat će mnoge* (53,11).

Ovdje na vidjelo dolazi spoznaja da patnja nije samo kazna za grijeh (teorija retribucije), nego poprima spasenjsku vrijednost za patnika, ali i za druge – postaje mir (*šalom*), tj. na pomirenje i opravdanje mnogih s Bogom (53,12). Iznenadujuća novost je ovog teksta što najavljuje Božju sposobnost spašavati čak i putem slabosti i trpljenja *Sluge*. Time se utemeljuje teorija o zastupničkom trpljenju i spasenju (*redemptio vicaria*) gdje pojedinac uzima na sebe grijehe naroda.